

Mens en Wereld

BENT u innerlijk beschaafd? Ja, ik vraag het maar even, want als u dan géén putjesschepper bent en beschikt over een behoorlijke bankrekening of als u een miljoenenbedrijf vertegenwoordigt, dan mag u erin. Dokters en advocaten en dat soort lieden mogen ook. Die zijn van nature blijkaar al genoeg innerlijk beschaafd. Misschien vraagt u zich nu af: 'Waar heeft ze het eigenlijk over?' Wel, er is hier in Amsterdam onlangs door de heer Kees Manders een club geopend, op het Thorbeckeplein, 'High Society', voor, ja, hoe zal ik u dat uitleggen, als u uw Tom Poes voldoende beheerst, zult u begrijpen wat ik bedoel, als ik zeg: 'Voor Heren (en Dames) van Stand.' Een soort Ollie. B. Bommel club, voor Mensen van Stand, steenrijk, innerlijk beschaafd en heel gevoelig.

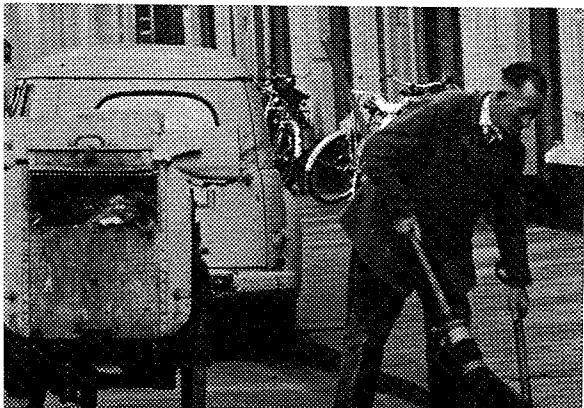
De heer Manders meent het goed met de deftige mensheid: 'Grote zakenlieden willen niet zomaar naast iedereen zitten,' zegt hij en dat kan best waar zijn. Zou u zo maar naast, bijvoorbeeld, Kees Manders willen zitten, als u een hoogbeschaafd innerlijk banksaldo had? Ik niet. Nu kan ik overigens beter mijn mond houden, want in de eerste plaats wil geen enkele bank me tot klant en dan, ik ben innerlijk zo onbeschaafd. Uiterlijk gaat het wel, maar innerlijk! Innerlijk ben ik een strip-tease-mevrouw, ik eet (innerlijk dan altijd) kip zomaar met mijn handen en heel diep innerlijk zou ik best eens een lekkere juwelenkraak willen zetten. Nu, ja, 'tussen droom en werkelijkheid staan weten in de weg en praktische bezwaren,' zei Elsschot al en bovendien, ik zit boordevol remmingen, dus er gebeurt niets.

Maar Kees Manders en de zijnen halen het er wel uit! Als ze aan u twijfelen, als u probeert wederrechtelijk de heilige plaats binnen te dringen, gehuld in het zondagse pak, nou, dan vragen ze gewoon: 'Wie bent u en waar woont u?' Dat hebben ze van Plesman, als je 't mij vraagt, maar u valt door de mand, gegarandeerd. Het zondagse pak glijdt af en daar staat u, met hoogstens uw lidmaatschap van het H.V. en misschien nog een Mens en Wereld of een Woord van de Week, om uw geestelijke stand-aan te tonen, maar het zal u niet baten. U mag er niet in, als Humanist-puur.

En dan te bedenken, dat ik vroeger nooit op het Thorbeckeplein mocht komen van mijn moeder: 'Nette meisjes lopen daar niet!' zei ze. Nu mag het wéér niet, van Kees Manders. Wel in de 'gewone' gelegenheden natuurlijk, maar beslist niet in de 'nette'.

Als ik die artikelen erover lees, is het of ik de Kleine Krant van De Groene voor me heb. Heerlijk gek. Alleen, dit is waar en dat is dan misschien nog het allergekste.

...hij niet...

Leven zonder geloof?

EEN korte vraag, waarop velen klaar staan met een even kort antwoord: 'Onmogelijk.' Is het hun duidelijk wát er eigenlijk gevraagd wordt? Het woord geloof wordt in de omgangstaal op uiteenlopende wijze gebruikt. Anderen, die het slechts kunnen verstaan als het christelijk geloof, dat het hunne niet kan zijn, antwoorden even vlot: 'Natuurlijk kan dat.' Zij constateren, dat er hier en elders zeer veel mensen zijn, die zonder dat geloof leven. En dat niet in de zin van 'zorgen in leven te blijven' of 'zich er door heenslaan zo goed en zo kwaad als het gaat' maar in de betekenis van bewust leven, gericht op doeleinden, die voor de betrokkene van hoge waarde zijn en ook door anderen als zodanig worden erkend.

Zulke antwoorden raken de kern van de zaak niet. Onze vraag krijgt eerst inhoud, als we de veelzinnige woorden 'geloof' en 'geloven' nader trachten te bepalen. Onze taal kent het onderscheid tussen geloven aan en geloven in. Het eerste komt overeen met 'voor waar houden' met de bijgedachte, dat dit waar zijn zich niet dadelijk aan iedereen opdringt. Zo kan men geloven aan de juistheid van een mededeling of aan die van een verslag, dat een ooggetuige van een of ander voorval gegeven heeft of, twee heel andere voorbeelden, aan de opvatting, dat alles wat er met en om ons gebeurt zin heeft – aan ons de taak die te ontdekken – of aan een hiernamaals.

Het tweede wordt wellicht het best uitgedrukt met de woorden 'vertrouwen hebben in' met in het verlengde daarvan 'het zich kunnen geven aan' en dus 'zich inzetten voor'. Zo kan men geloven in iemand met wie men zich nauw verbonden weet, in een ideaal, dat om verwerking vraagt, in de macht van de liefde.

Leven zonder geloof? Men zal dan op zijn minst moeten zeggen over welk geloof het gaat. Geloven aan is gericht op waarheid. Waarheid wil universeel zijn. Zij maakt aanspraak op algemene geldigheid: Zij vraagt om getoetst te worden: welke ervaringen liggen aan haar ten grondslag? Welke gedachtengang heeft tot het resultaat gevoerd? Ieder die zich van de aldus gestelde eisen rekenschap geeft, ontdekt, dat hij

bij zijn zoeken de gedachtenwisseling met en de kritische begeleiding van anderen niet kan ontberen. Juist daardoor heeft hij geleerd met het woord 'waar' voorzichtig om te gaan ook, ja vooral, indien het om levensvragen gaat. Het voor waar houden van leerstellingen, van filosofische grondbeginselen, die absoluut gesteld worden, van bespiegelingen over de zin van de geschiedenis, het is voor velen een hachelijke onderneming geworden. Het meedenken met hen, die dit verdedigen, gelukt hun niet. Zij hebben ontdekt, dat leven zonder geloof in deze zin zeer wel mogelijk, ja voor hen het enige aanvaardbare is. En zij hebben geleerd, dat het in een levensovertuiging en de daarbijbehorende levenshouding om iets anders gaat.

Geloven in. Wanneer iemand er toe komt in deze zin over zijn geloof te spreken is dat geen uitnodiging aan de ander tot meedenken, veel eerder tot meevoelen, juister tot meebeleven. Immers hij legt dan bloot, wat in hem aan verwachtingen leeft, hij schildert in heldere kleuren de levenswaarden aan welker verwerkelijking hij zich geven wil, laat zien hoe die richting geven aan zijn bestaan, hij getuigt van zijn vertrouwen in de mogelijkheid de weg, die hij voor zich ziet, een eindweegs te gaan.

Zeker dit vertrouwen kan geschokt worden door teleurstellingen of door een aperte mislukking. Maar juist dán kan blijken hoe diep het geworteld is. De mens, die zich in een dergelijke situatie verslagen weet, zal vroeg of laat opnieuw beginnen. Hij kan immers niet echt leven zonder dat.

EN nu mag iemand die de levensrichting van een ander, zijn geest-drift niet begrijpt, vragen, waarin dat vertrouwen toch gegrond is, met deze vraag is hij op een dwaalspoor. Overwegingen noch argumenten doen aan dit geloof iets toe of af. Die kunnen hoogstens gewicht in de schaal gaan leggen in een discussie over de juiste middelen om het doel, dat de betrokkene voor ogen staat, te bereiken. Zijn geloof in dit doel wordt er niet door geraakt. Dat kan alleen

(Zie verder pag. 3)

**Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
21ste jaargang no 3 – 5 februari 1966**

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

DE TELEGRAAF, de Volkskrant, De Tijd en Trouw zijn de kranten die de heer Von Amsberg leest om zich op het Nederlanderschap en op zijn toekomstige taak voor te bereiden, zo heeft zijn secretaaris de pers toevertrouwd, lees ik in Vrij Nederland. Je vraagt je af welke adviseurs hem nu weer zo'n ongelukkige keus hebben aangepraat. Zouden zij niet weten dat ongeveer een derde van ons volk socialistisch stemt en dat er ook van die richting kranten bestaan? Zouden zij niet weten dat de twee grote liberale bladen die wij hebben, tot de beste ter wereld behoren? Of zouden zij van mening zijn, dat er naast katholieken in Nederland alleen gereformeerden leven? En wat te zeggen van die hoogst ongelukkige keuze waarmee het rijtje begint, juist voor een man die, terecht of ten onrechte, toch al zo vaak met het nazisme in verband wordt gebracht. Enfin, burgemeester Van Hall heeft De Telegraaf gecompimenteerd met zijn zoveel-duizendste abonnee. Die vond Amsterdam dan ook maar een lastige stad; vermoedelijk omdat er ook nog democraten wonen...

ENIGE DEINING ontstond in de gemeenteraad van Utrecht naar aanleiding van opmerkingen van de heer Looten (V.V.D.), die weer een reactie waren op een interview door zijn mederaadslid De Groot (S.G.P.) aan Het Vrije Volk toegestaan. In het Nieuw Utrechts Dagblad lees ik daarover:

'De heer De Groot was daarin op een extreme en onverdraagzame manier opgekomen voor zijn beginselen. Hij keerde zich daarbij tegen Rome, sprak over 'de schuld van de joden aan de dood van Christus en de toen over hen uitgesproken vloek en de voltrekking daarvan' en hij eiste toepassing van zijn opvattingen ook voor dat deel van de bevolking, dat zijn opvattingen niet deelt.

De heer Looten betoogde, dat een 'dergelijke onverdraagzaamheid ruimte laat voor de vraag of deze man in een openbaar lichaam als de raad kan worden gehandhaafd.'

Van verschillende zijden is de heer Looten erop gewezen, dat dat een kwestie is die alleen de kiezers van de heer De Groot aangaat. Van strikt democratisch standpunt bezien, is dat ook zo. Als die kiezers de opvattingen van de heer De Groot niet delen, moeten zij iemands anders afvaardigen. Maar juist in die kringen stemt men niet op de heer De Groot, maar op de partij die bij de godsdienstige beginselen aansluit (of dat althans pretendeert). Wanneer nu de tegenwoordiger daarvan de zuiver nazistische theorie over Christus' kruisdood aanhangt, is naar mijn mening de vraag van de V.V.D. er

wel degelijk op zijn plaats. Het was tenslotte niet meer dan een vraag, en die behoort pas bevestigend beantwoord te worden, als de heer De Groot duidelijk van fascistische opvattingen blijk heeft gegeven. In dit geval redeneerde hij waarschijnlijk alleen als een kip zonder kop, en dat is in openbare lichamen toegestaan.

WE BLIJVEN nog even in de politiek. De Katholieke Volkspartij heeft een rapport van een structuurcommissie gepubliceerd. Als ik het goed begrepen heb, komt die tot de juiste conclusie, dat een katholieke partij nergens voor nodig is, maar gaan ze toch lekker gewoon door. Enfin, ze doen maar. Alleen, als ze in dat rapport schrijven:

'Want onder de invloed van geloof en openbaring heeft zich in de loop der jaren een christelijk denken ontwikkeld, dat zijn neerslag heeft gevonden in velerlei normen voor de erkenning en eerbiediging van de rechten en plichten tussen de mensen onderling, voor de inrichting van de maatschappij en van de staat, voor het verkeer tussen de volkeren en de samenwerking van alle staten in internationale of supranationale verbanden,' ja, dan moet ik mij wel even de ogen uitwrijven. Jan Rogier schrijft daarover in Vrij Nederland: *'Zo'n zin noem ik schaamteloos. De slachtoffers van de Inquisitie zijn er als getuigen van eeuwenlange knechting. En wie durft zonder wrok terug te denken aan de officiële veroordelingen van de voormannen van de Franse Revolutie, het liberalisme, de democratie en het marxisme? Wie is vergeten, dat op last van het Vaticaan de Duitse Centruumpartij werd ontbonden als knieval voor de nazi's? Christenen past enige bescheidenheid als zij spreken over de bloedige strijd voor de 'rechten van de mens.' Die is niet door de kerken gevoerd. Pas Vaticanum II heeft hier recht gedaan en zelfs daar nog niet aan de veroordeelden gedurende een lang verleden.'*

IN DE WESTDUITSE Bondsdag is een wet aangenomen, die het mogelijk maakt voorlopige verminderingen toe te passen op uitkeringen in het kader van de schadeloosstellingen aan slachtoffers van het nazi-regime, lees ik in het Nieuw Israëlitisch Weekblad. *'Op een persconferentie te Londen heeft dr. Nachoem Goldmann geprotesteerd tegen het uitstel van uitkeringen. Hij wees erop, dat de slachtoffers al meer dan twintig jaar hebben moeten wachten.'* Maar zou de heer Goldmann niet wat meer begrip moeten hebben voor de Westduitse regering? Er is immers al zoveel geld nodig

voor al die hoge pensioenen... voor de jodenvervolgers van toen!

EEN AMSTERDAMSE fotograaf maakte een serie opnamen van de bevalling van zijn vrouw in een Amsterdams ziekenhuis. Het fotoboek dat hij daaruit samenstelde, werd goed ontvangen en heeft tot geruststelling van al heel wat aanstaande moedertjes gediend. Het werd daarom ook in het buitenland uitgegeven. De uitgever probeerde het ook in West-Duitsland, maar achtereenvolgens weigerden vier van zijn Westduitse collega's, want... er komen te veel joden in het boek voor! De fotograaf heeft zijn opnamen gemaakt in het Centraal Israëlitisch Ziekenhuis en van de verpleegsters zullen er allicht verscheidene jodinnen zijn. Aan een van hen was dat duidelijk te zien: op de foto is duidelijk herkenbaar een concentratiekampnummer op haar arm getatoeëerd.

EEN TROUWE lezeres uit Amsterdam stuurt mij het volgende knipsel uit Het Parool:

'Honderdtien studenten van de Vrije Universiteit hebben de eerste studentenflats in het Amstelveense Kronenburg, ten zuiden van de Kalfjeslaan, betrokken. Straks zullen het er 684 zijn. Ik heb dit met voldoening gelezen - tot ik, al lezende, vernam, dat er per zes kamerbewoners 1 (zegge en schrijf éen) wastafel en 1 doucheceel aanwezig zijn. Dit is vies. De neiging tot wassen is onder jongelieden toch al niet adembenemend, of juist wel adem benemend. Het moeten delen van een wastafel met vijf anderen is voor een student bepaald niet animerend. Wie moet wachten op zijn beurt zal in de verleiding komen een keertje over te slaan, en

dan ook de tanden maar eens niet te poetsen. Voorts vraagt een goede wasbeurt niet alleen tijd, maar ook een zekere intimiteit. Die komen beide (letterlijk!) in het gedrang, indien men weet of zelfs ziet, dat een rij anderen wacht.

Het is weer echt Nederlands: wel de ramen lappen, maar buik en achterste hó maar. Jammer, dat de bouwheer, in dit geval de Vrije Universiteit, in deze tijd met een hygiënisch zo achterlijke opzet voor de dag is gekomen. Men zou er haast van denken, dat de aversie tegen het lichamelijke, zo lang een kenmerk van onze orthodoxie, nog altijd niet is overwonnen. Zes jongens voor één wastafel is dan wel de methode, om die aversie ook nog een materiële basis te geven.'

ROME laat nu priesters gaan, schrijft het Algemeen Handelsblad boven een bericht, waarin onder andere te lezen valt:

'De vicaris-generaal van het diocees Rio de Janeiro heeft meegedeeld, dat verscheidene Braziliaanse geestelijken van de Paus dispensatie hebben gekregen om tot de lekenstaat terug te keren zonder gebonden te blijven aan het celibaat (...) Uit deze gang van zaken blijkt, dat Rome gemakkelijker is geworden tegenover priesters die te kennen geven niet langer meer te kunnen of willen voortleven als priester. Het meest opmerkelijke evenwel is, dat tevens dispensatie gegeven wordt van het celibaat, zodat de gelaïciseerde priesters wettig voor de kerk kunnen trouwen. Dit laatste kwam tot voor kort vrijwel niet voor.'

We moeten haast aannemen dat in dit opzicht, in de meest letterlijke zin, de natuur langzamerhand sterker blijkt dan de leer.

Thuiskomst der echtgenoten

Nu hebben zij de dichter zelf bezocht van wie hij zoveel verzen had gelezen, het leek haar ook wel leuk erbij te wezen maar achteraf gevoelt zij zich bekocht.

Zo kaal de kamer, zulk ondrinkbaar vocht, - de gastvrouw is een onuitstaanbaar wezen: die heeft niet eens haar mantelpak geprezen of geïnformeerd: waar is uw hoed gekocht?

Thuis legt zij zich terstond in 't ledikant om in de vaste, wekelijkse brand haar man van 't laatste jeugdvuur te genezen.

Maar die neemt aarz'lend weer het boek ter hand, streelt kinderlijk de goudbedrukte band en staat in 't lamplicht plots een vers te lezen.

A. MARJA

Uit 'Van mens tot mens' - uitgave: NV De Arbeiderspers (1948).

DE HUMANIST: GEEN 'GELOVIGE' MAAR EEN 'GELOVER'

TIEN tegen een dat u, bij het lezen van deze titelaanhef, aan godsgeloof denkt. Als wij er even bij stilstaan, is dat eigenlijk een merkwaardig verschijnsel. Geloof is immers een woord dat een algemene en veel ruimere betekenis heeft dan alleen godsgeloof. Godsgeloof is een bepaalde vorm van geloof en niet omgekeerd.

Ieder van ons, of wij nu 'gelovig' of 'ongelovig' zijn, gebruikt vele malen het woord geloof, zonder daarbij ook maar een ogenblik aan godsgeloof te denken. Hoe vaak beginnen wij niet een zin met: 'Ik geloof...' en wat geloven wij dan niet allemaal. Elk normaal mens gelooft vele dingen, zonder dat het geloof aan het bestaan van een godheid daar een rol bij speelt. Geloof is ongeveer hetzelfde als vertrouwen. Hoewel er ook 'godsvertrouwen' bestaat, zal toch niemand bij het woord 'vertrouwen' even snel aan godsvertrouwen denken als dit het geval is met het woord 'geloof' met betrekking tot godsgeloof.

Hoe komt het, kunnen wij ons afvragen, dat 'geloof' zo vanzelfsprekend als godsgeloof wordt opgevat. Het lijkt waarschijnlijk, dat dit hierdoor komt, dat het godsgeloof eeuwenlang zo'n overheersende rol in het dagelijks leven van de mens heeft gespeeld, dat het de plaats van het algemene begrip 'geloof' heeft verdrongen. Het is als het ware door de godsdienst opgeslokt. De algemene betekenis van het woord is uit het bewustzijn verdwenen of in elk geval naar de achtergrond geschoven. Waarom dit met 'vertrouwen' dan niet is gebeurd, laat zich ook wel vermoeden, maar kan hier verder buiten beschouwing worden gelaten.

'Zonder geloof kan de mens niet leven', zegt men. Het is dan altijd de christen die dat zegt en daarmee bedoelt: zonder godsgeloof kan de mens niet leven. Met wat hij bedoelt heeft die christen dan ongelijk: steeds meer mensen leveren immers het bewijs dat zij ook zonder godsgeloof kunnen leven. Maar hij heeft gelijk met wat hij zegt: zonder geloof kan de mens niet leven. De mens kan immers niet leven zonder geloof in de werkelijkheid van zijn bestaan en in de vele dingen die daar verband mee houden. Ook de godgelovige kan dat niet.

Dat dit zo is, blijkt misschien wel het duidelijkst aan die psychisch gestoorde medemensen, die niet geloven dat zij hun zintuigen kunnen gebruiken. De psychisch blinde gelooft niet dat

hij kan zien, de psychisch dove niet dat hij kan horen, de psychisch verlamde niet dat hij kan lopen. Als de lichaamsorganen in orde zijn, dan kan een gebrek aan geloof de mens verhinderen van die organen gebruik te maken.

Sinds deze verschijnselen voor de medische wetenschap geen raadsel meer zijn, is ook duidelijk geworden dat hierop het succes berust van de gebedsgenezing, evenals ook van de wondergenezing uit de oudheid. Het gaat daar om het geloof in de eigen vermogens, dat de betreffende mens verloren heeft en dat hem kan worden teruggegeven door een 'bemiddelaar', van wie een sterke suggestie uitgaat en in wie de 'ongelovige' een groot vertrouwen (geloof) heeft. De humanist noemt zichzelf een 'ongelovige', waarmee hij dan bedoelt dat hij niet godgelovig is. Naar de algemene betekenis van het woord bezit hij echter een groot geloof. Dat moge blijken uit de vele uitspraken die ik uit de mond van humanisten optekende en waarvan er hier slechts enkele volgen:

'De humanist gelooft dat de mens drager is van een waardebeseft, dat niet naar willekeur kan worden gewijzigd.' 'Zonder geloof komt er niets van de humanistische gedachte terecht.' 'Bij de humanistische verzorging gaat het er om de mens zijn geloof in zichzelf en in het leven terug te geven.' 'De geestelijke raadsman moet onvoorwaardelijk geloven in de potentiële mogelijkheid van de ander om de eigen levensproblematiek te overwinnen.' 'De humanist gelooft in het vermogen van de mens om zichzelf te verwerkelijken op een wijze, die zijn leven zin en inhoud geeft.'

Brian Gardner's 'Het verspeelde uur'

ALS men, na lezing van Brian Gardner's 'Het verspeelde uur', zich afvraagt of dit relaas van het laatste oorlogsjaar en het verslag van de conferenties iets nieuws biedt en of de min of meer sensationele titel wordt gerechtvaardigd door de inhoud, dan moet het antwoord ontkennend luiden. Het is een, niet eens zo erg goed geschreven, journalistiek verslag van veldslagen, zeeslagen, conferenties, 't geeft libelle-achtige karakteristieken van generaals en staatslieden, 't geeft, meestal te korte, citaten uit speeches, memoires, artikelen en, het ernstige bezwaar, 't zweeft tussen alle genres in. Het is te oppervlakkig om als wetenschappelijk te kunnen gelden, 't is te technisch voor een journalistiek verslag, het is te breed om een beeld te krijgen en te beeldend om inzicht te krijgen. Kortom, ik acht het geen waardevol boek, en de titel misleidend. Wie heeft het uur verspeeld? Wanneer werd het verspeeld? Welke blunders zijn nu al zo duidelijk, dat men van een verspeeld uur mag spreken? Dat wordt niet duidelijk.

Maar als men een nogal vlot geschreven relaas wil lezen over de conferentie van Jalta, over de dood van Hitler, over de slag in de Ardennen, over de verhouding Eisenhower-Montgomery b.v. dan kan men hier terecht. Ik zal de laatste zijn om te ontkennen, dat de schrijver enorm veel voorstudie heeft verricht voor hij het boek kon schrijven, maar dat is nog geen garantie dat er iets goeds ontstaat.

En dan nog iets. Drs. A. H. Paape heeft, zo staat vermeld, het boek bijgewerkt voor Nederland. Ik neem aan, dat hij er passages over Nederland heeft ingevoegd. Maar op de binnenpagina staat: Naar de Engelse uitgave, in het Nederlands vertaald door E. D. van der Vossen-Knegt. Wat betekent dat 'naar'? Is het boek nu een vertaling of een bewerking? Het is zo vaak bij zulk soort boeken, die, volgens de flap, zo bijzonder zijn. (Dit boek geeft, als eerste een *samenhangend* beeld... van de wer-

De humanist gelooft dus in vele dingen, al is hij geen 'gelovige' in de gebruikelijke zin van het woord. Zonder zijn geloof zou hij geen humanist kunnen zijn.

EEN mens kan geloof schenken aan de werkelijkheid om hem heen, maar ook aan dingen die daarbuiten liggen. In het algemeen gelooft elk mens in de werkelijkheid, zoals die ons allen gemeenzaam is. Het is ook in die gemeenschappelijke wereld, dat wij elkaar kunnen ontmoeten, van welk 'geloof' wij verder dan ook mogen zijn. Zodra echter geloof geschonken wordt aan dingen, die daar buiten liggen, wordt een terrein betreden, waarop de werkelijkheid haar algemene geldigheid verliest. Buiten die grens kent elke groep haar eigen 'waarheid', waaraan geloofd wordt en waar mensen buiten de groep geen deel aan hebben.

Voor de humanist is de werkelijkheid geen gebrokenheid, bestaande uit een aards en een bovenaards deel. Zijn werkelijkheid is een eenheid, die zowel het profane als het heilige omvat, heilig dan te verstaan in de oorspronkelijke betekenis, namelijk van 'heel'. Hij gelooft ook dat de mens in staat is met de hem aangeboren creatieve vermogens een betere wereld te scheppen. Niet een braver wereld, maar een gelukkiger wereld.

Het is juist het gebrek aan geloof in de mens geweest, dat van de wereld een oord maakte, waarin haat en onverdraagzaamheid, wantrouwen en agressie nog zo'n grote rol spelen. Wat was er anders te verwachten van een mens, die niet in staat werd geacht tot enig goed? En die niet in zichzelf geloofde?

Zo is de humanist dus geen 'gelovige' in de oude zin van het woord. Als hij zich echter een 'ongelovige' noemt, dan doet hij dit om zich af te zetten tegen het oude begrip 'gelovige'. Het resultaat is dan een negativisme, wat toch niet erg bevredigend is. En ook niet juist. Misschien kunnen wij hem beter een 'gelover' noemen.

A. T.

kelijkheid van de tweede wereldoorlog (!!!); ze boeien wel maar laten de lezer ontevreden, tenzij men denkt dat een soort Toffe-jongens-stijl *de werkelijkheid* kan weergeven. Legt men dit boek naast b.v. 'De kanonnen van augustus' dan ziet men het grote verschil tussen een goed historisch boek, spannend geschreven, en een oppervlakkig en niet eens goed geschreven boek.

B.
Brian Gardner 'Het verspeelde uur', voor Nederland bijgewerkt door drs. A. H. Paape (Het Wereldvenster - Baarn - f 14.90).

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bongers

Redactieraad: mr M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet

Redactiesecretaris: J. van Straten, Goethelaan 73 Utrecht, telefoon 030 - 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties: postbus 114, Utrecht, telefoon 2 46 41; postgiro 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-leden f 8,50, buitenland f 10.—, losse nummers f 0.30

(Vervolg van pag. 1)

gebeuren door diep in zijn leven ingrijpende ervaringen. En dan nog, ieder, die door een uiterst kritieke periode van zijn leven heengekomen is, heeft beleefd, hoe het ten dode gewonde levensvertrouwen zich op den duur weer gelden laat, zij het ook dat het in geheel nieuwe vormen omhoog komt. Dit geloven behoeft geen andere grond dan zichzelf. Het is er.

En hoe wordt het getoetst? Dát is een vraag, die zin heeft. Het antwoord ligt in het voorafgegane opgesloten. De mens, die het in zich draagt toetst het al levende, in zijn doen en laten, in zijn (geslaagde of mislukte) pogingen zijn levenswaarden te verwerkelijken.

D. H. PRINS

(Met toestemming van de schrijver overgenomen uit *Het Vaderland*)

Romain Rolland: een man die volstrekt oprecht was

IN vele landen in en buiten Europa wordt thans de honderdjarige geboortedag herdacht van de Franse schrijver Romain Rolland, die na de eerste wereldoorlog in Nederland grote bekendheid genoot. Men las zijn biografieën over Beethoven, Michel Angelo en Tolstoi. Zijn tiendelige roman 'Jean Christophe' was door Jan Romein in het Nederlands vertaald en werd intensief besproken in culturele centra, zoals de Volksuniversiteit.

In 'Jean Christophe', geschreven tussen 1903 en 1912, doet Rolland een felle aanval op de pompeuze façade van het mondaine Parijs, gecreëerd door een kosmopolitisch gezelschap van min of meer artistiek aangelegde personen en zakenlui, die allen succes willen boeken bij het grote publiek. Dan stoot de schrijver door naar het 'ware Frankrijk', dat zich zichtbaar of onzichtbaar blijft handhaven. Samen met zijn vriend Péguy, in wiens 'Cahiers de la quinzaine' Rollands werken het eerst worden gepubliceerd, draagt hij bij tot de innerlijke opbouw van het Franse volk.

Doch na 1905 wordt Péguy een strijdbaar Frans nationalist en komt steeds meer in het vaarwater van uiterst rechts, terwijl Rolland, die scherper dan zijn meeste landgenoten een nieuwe oorlogsdreiging ziet, wil voortgaan op zijn weg van toenadering tussen Fransen en de zuivere krachten van het land van Beethoven en Goethe.

De Duitse musicus Jean Christophe Krafft, die jaren lang in Parijs woont, symboliseert de persoon, die helpt deze geestelijke synthese tot stand te brengen. Het fors opgezette werk, dat het culturele leven van West-Europa van de meest verschillende zijden belicht, is geschreven voor hen, die de moed hebben met verouderde, traditionele opvattingen te breken en zo groeien naar een grotere Europese eenheid. Deze ontstaat niet door vervlakking van verschillende mensentypen, maar juist door een gezonde vitaliteit van mensen en volkeren, die er in slagen hun levensblik te verruimen tot ver over de nationale grenzen.

Rollands toneelstuk 'Liluli', dat in 1937 met veel succes door het Amsterdamse studenten-corps in de open lucht werd opgevoerd, is grotendeels nog voor de eerste wereldoorlog geschreven. Met een scherp doordringende geest doorzag Rolland het huichelachtige karakter van het Westeuropese statenleven en wist dit tot een satire te verwerken. Hij trekt in 'Liluli' een scherpe scheiding tussen het vreedzame lagere volk en de machtige leiders, die het met alle middelen opzwepen om te gaan vechten.

De oorlog van 1914-1918 stelt Rolland voor zo'n tragische werkelijkheid, dat hij nooit meer in staat is met een luchtige, gallische lach zijn gedachten uit te drukken. Toevallig is Rolland in de zomer van 1914 in Zwitserland en gaat dan werken aan het Rode Kruisbureau te Genève voor krijgsgevangenen.

Hoewel hem verweten wordt in zijn artikelen 'Au-dessus de la mêlée' (Boven het strijdgewoel

- 1914/'15) over de oorlog te schrijven zonder daaraan deel te nemen, is het weinigen gegeven zo'n diep inzicht te krijgen in de werkelijke geestesgesteldheid van frontsoldaten en gewonden aan beide zijden van het slagveld. Rollands 'Dagboek over de oorlogsjaren 1914/'19' (1900 blz.), dat in 1952 is gepubliceerd, geeft een onovertroffen veelzijdig beeld van het zedelijke, geestelijke, sociale, politieke en revolutionaire Europa en vormt voor de hedendaagse lezer de psychologische achtergrond van 'Au-dessus de la mêlée'. Deze artikelen brachten in oorlogvoerende landen ontstellende ergernis te weeg, doch wekten in ons land diepe ontroering en instemming bij de lezers van het weekblad De Amsterdammer, waarin de artikelen werden geplaatst door Rollands vriend Frederik van Eeden.

OVER de oorlogshaat heen vormde Rolland een net van nieuwe internationale banden tussen 'onafhankelijken van de geest', die zich met hem geroepen voelden een betere Europese samenleving te stichten, gegrondvest op gerechtigheid en waarheidsliefde. In Rollands manifest 'Verklaring van de onafhankelijkheid van de geest' (1919) ontmoeten we bekende namen: Albert Einstein, Stefan Zweig, Jules Romains, Duhamel, Barbusse, Frederik van Eeden, Henriëtte Roland Holst en Bertrand Russell. Doch het bleek een illusie grote verwachtingen te koesteren van internationale groeperingen, ontstaan uit deze kring van intellectuelen, zoals de P.E.N.-club, en zo zocht Rolland weer zijn eigen weg.

Als in 1917 de Russische Revolutie uitbreekt, is Rolland weliswaar vol bewondering voor dit machtige gebeuren, doch kan zijn 'goden van menselijkheid en vrijheid niet wegwerpen om alleen de god van revolutie te dienen'. In een lange discussie met zijn communistische vriend Barbusse (1922) verkondigt Rolland dat het niet waar is dat het doel de middelen heiligt. 'De middelen zijn nog belangrijker voor de werkelijke vooruitgang dan het doel', schrijft Rolland. Zo keert hij zich af van het geweld, dat hij in vroegere tragedies over de Franse revolutie, zoals 'Danton' en 'De wolven' nooit geheel had verworpen.

Thans voelt hij zich aangetrokken tot de profetische gestalte van Gandhi, die door geweldloze weerstand en burgerlijke ongehoorzaamheid veel meer bereikt voor de vrijwording van zijn Indische landgenoten dan door bruut geweld. Rollands boek 'Mahatma Gandhi' (1923) maakt diepe indruk in tal van landen.

Hoewel Rolland tussen 1914 en 1931 stellig te beschouwen is als de geestelijke voorvader van het internationale pacifisme, is hij er zich van bewust dat deze kleine groepen van diverse plumeau bijkans dood gedrukt worden in de sterke greep van het nationale en internationale imperialisme. Dit komt duidelijk naar voren in zijn zeventalige roman 'L'âme enchantée' (De betoverde ziel - 1922-1933), waarvan de scher-

pe kritiek op de sociale toestand voortkomt uit zijn realistische kijk op het wereldgebeuren. In de eerste delen staat het individuele leven van een zelfstandig uitgegroeide vrouw op de voorgrond. Doch later, als Rolland in aanraking komt met de Gandhi-beweging, het Italiaanse fascisme en het Russische communisme, dringt de politieke strijd het individuele leven der hoofdpersonen op de achtergrond.

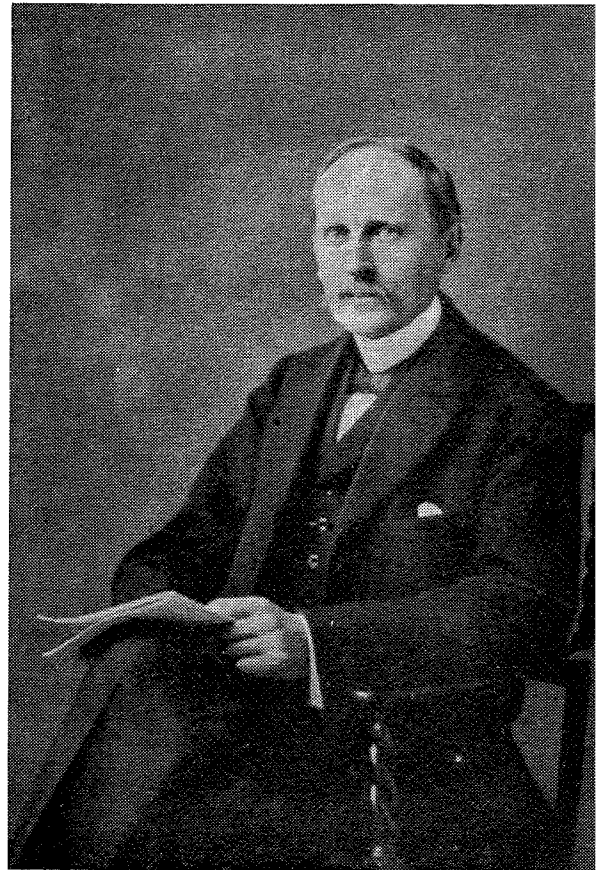
Na de eerste wereldoorlog werd Rolland zozeer in beslag genomen door zijn uitgebreide correspondentie, die zich over vier continenten uitstrekte, en zijn openbare reacties op actuele internationale gebeurtenissen, dat het hem onmogelijk was aan de zeven delen van 'L'âme enchantée' een kunstzinnige, constructieve vorm te schenken. Bovendien begint Rolland vanaf 1927 steeds meer over te hellen naar de communistische zijde, hoewel hij als individualist ver afstaat van het dogmatische marxisme en in grote lijnen dezelfde bezwaren blijft handhaven tegen de Russische geweldmethoden.

Door zijn tweede huwelijk in 1934 met Marie Koudacheva, dochter van een Franse moeder en een Russische vader, komt Rolland tijdelijk steeds meer in Russisch vaarwater. Toch blijft hij volkomen open staan voor alle stromingen, die weerstand bieden aan het naderend oorlogsgevaar, veroorzaakt door Hitler en Mussolini.

In de overgangstijd tussen een steeds kritischer houding tegenover het communisme en een besliste afwijzing van de onmenselijke politiek van Stalin, schrijft Rolland het boeiende toneelstuk 'Robespierre' (1938), waarvan de geestelijke achtergrond wordt geïnspireerd door de positieve en negatieve zijde van het communisme.

WANNEER de tweede wereldoorlog uitbreekt, woont Rolland weer in Frankrijk en verklaart openlijk aan premier Daladier dat hij zich

(Zie verder pag. 6)

Alleen vanuit de liefde...

DE dichter is geen schoonschrijver in een ivoren toren, hij is een bewust levend, voor alle verschijnselen openstaand mens. Hij zet zijn ogen open en hij ziet wat schoonheid is, wat waarlijk en waarachtig is, in de mens en in de wereld. Hij herkent de leugen en de angst, hij ziet het onrecht en is er mee begaan, hij ervaart het leven aan den lijve en strijdt tegen onrechtvaardigheid en kortzichtigheid.

De ervaringen van de dichter, die de zuiverste woorden van zijn taal moet spreken, gaan van de meest afzichtelijke, gruwelijke en angstaanjagende diepten tot de meest verbijsteringwekkende, wonderbaarlijke en gelukzalige hoogten. Niets menselijks is de dichter vreemd. Geen vreemde is zijn vijand. Zintuigelijk verscherpt, zo gevoelig als een seismograaf, onderscheidt de ware dichter het werkelijk leven van de schijn waarvan velen denken, dat het dit leven uitmaakt. Hij kan en mag in een sprookje leven en het Paradijs zien als de normale staat van de bevrijde mens.

Deze dichter heeft ook kennis kunnen nemen van die stinkende wonde in het lichaam van de menselijke samenleving, die gevangenis heet. In die gevangenis schreeuwen duizenden *) om medeleven, om begrip, om hulp, om liefde, om aandacht, om erkenning, om raad, om steun, om menselijkheid.

Als een mens 24 uur per dag in eenzaamheid aan zijn gedachten wordt overgelaten, zonder mogelijkheid tot menselijk contact, wordt hij gek, bajesmaf, verbitterd, vol wrok, rancuneus, rebels, paranoïde of alleen maar verdoofd.

Wat de maatschappij zichzelf met het gevangeniswezen aandoet is misdadig, dom en negatief. Wat het Humanistisch Verbond doet, die gespreksgroepen binnen de gevangenis en huizen van bewaring, is een druppel op een gloeiende plaat. Twee gerantsoeneerde uren vriendschap, uitgedeeld per veertien dagen, voor een handjevol buitenkerkelijke enkelingen, is véél te weinig. Maar hoe dankbaar kun je niet zijn voor de mogelijkheid éven vrij te ademen, éven je hart vrij uit te kunnen storten, wat vrienden even in de ogen te kunnen zien.

Laat iedereen beseffen dat hij met iedereen ter wereld moet samenleven, laten we niet vergeten, dat, als er duizenden jaar in jaar uit, opgesloten zitten, het de maatschappij is, u en ik, wij met ons allen, die daar door gebrek aan liefde schuldig aan zijn. Zo schuldig, dat we er vol schaamte forten voor moesten bouwen, met hoge muren, tralies en hekken, om die fouten achter slot en grendel te vergeten.

Maar wie het ooit meegemaakt heeft, in de oor-

log, of nu, zal altijd voor zijn vrijheid blijven vechten, om de maatschappij tot beter inzicht te brengen, haar te bevrijden van angsten en vooroordelen.

Vergeet nooit, dat iedere gevangene een mens is, met een kloppend hart, met een deel van leven, met recht op leven, met een vader en moeder, met kinderen – en dat het enig waarlijke, menselijke, humanistische gevoel de LIEFDE is.

Alleen vanuit die liefde mag de mens handelen. Alleen voor die liefde leeft hij.

*) In mijn tekst stond 'duizenden onschuldigen'. Op verzoek van de VARA heb ik er de onschuldigen uitgegoid, omderwille van duizend misverstanden, omderwille van twee duizend schaamtvollen. Ja, jullie. Weet je dan niet, dat de mens vrij en onschuldig is? En dat je alleen vanuit die onschuld – een volwassen kinderlijkheid – kunt handelen? Wordt waar, mensen! Voetnoot van het bewuste handelen. Liefde.

SIMON VINKENOOG

Het bovenstaande is de tekst, die Simon Vinkenoog heeft uitgesproken tijdens het televisie-programma, dat het Humanistisch Verbond op 29 december 1965 uitzond.

Geestelijk verweer

DE 'Stichting tot bevordering van de geestelijke vrijheid' is haar taak om 'voor het werk van hen, aan wie wij belangrijke waarden van ons geestelijk erfgoed danken, een blijvender aandacht (te) helpen verzekeren' (prof. N. A. Donkersloot) begonnen met de uitgave van een boekje, in '65 verschenen, waarin drie wijsgeren herdacht worden. Ten eerste werd opgenomen een artikel over de moedige en onafhankelijke zeventiende-eeuwse Joodse denker, Uriël da Costa. De auteur is prof. Leo Polak. Het artikel komt ook voor in de 'Geschiedenis der Joden in Nederland', in 1940 verschenen en werd ook herdrukt in de Verzamelde Werken van Polak.

Ten tweede werd het herdenkingsartikel opgenomen dat prof. Pos wijdde aan de nagedachtenis van prof. Leo Polak, verraden door een Groningse collega en gestorven in een concentratiekamp in 1941. Het artikel is eerder verschenen in 'De Nieuwe Stem', jaargang 1946. Ten slotte werd opgenomen een herdenkingsrede, die prof. Oldewelt in 1956 uitsprak om de overleden Pos te eren. Deze redevoering werd eveneens eerder in 'De Nieuwe Stem' gepubliceerd.

Ieder die belangstelling heeft voor de persoon en het werk van deze drie eminente Nederlanders wordt aangeraden deze uitgave ter hand te nemen. Men kan een exemplaar bestellen bij mevr. v. d. Pol, Plantage Middellaan 88, Amsterdam (O.).

Jung: een held van de geest?

HET boekje, dat dr. R. J. van Helsdingen over Jung heeft geschreven en waarover hier iets gezegd zal worden, geeft naar mijn smaak een vrij goede indruk van de figuur Jung. Van Helsdingen heeft blijkbaar dezelfde behoefte aan wat vage, zweverige filosofie, dezelfde neiging tot esoterische beschouwingen, die men bij de meester terug kan vinden. In die lijn is het dan ook te begrijpen dat hij aan een deel van het werk dat buiten de enge kring der Jungianen waardering en belangstelling kreeg, betrekkelijk weinig aandacht schonk: ik doel op het werk over de karaktertypen. Hij vergeet het niet, maar de volle aandacht valt op Jung's werk over de mystiek, over de alchemie, over de archetypen. Dit vindt hij belangrijker en dit ligt hem meer.

Nu kan ik mij altijd wel voorstellen dat men geen vrede heeft met gezapig rationalisme dat blind is voor de heftige en irrationele behoeften en verlangens van de mens, maar het is bepaald niet nodig zelfkritiek te verliezen en geen afstand meer te nemen van de emotionele complexen, die men beschrijft. Bij Jung en zijn leerlingen weet men nooit precies hoe zij zelf staan tegenover de wonderlijke bijgeloven, religies, die zij bestuderen. Men zou zeggen dat men belangstelling kan hebben voor de vele barokke scheppingen van de menselijke geest zonder het hoofd er bij te verliezen. Bij Van Helsdingen en bij Jung is dit vaak niet het geval. Dit is nog eens geaccentueerd door de posthuum verschenen autobiografie.

Als men de invloed van Jung wil bepalen heeft men steeds de keus tussen twee momenten. Hij was de wetenschappelijke denker, die op enkele aspecten van het onbewuste en van de menselijke geest nieuw licht wierp, maar hij was ook de voorman van een soort half-religieuze lekenpubliek. Hij deelt dit lot met meer wetenschappelijke werkers, maar de autobiografie leert, dat hij het misverstand, de vaagheid, de neiging tot het esoterische een grote plaats in zijn leven gaf.

Eerlijk gezegd keek ik er even van op hem terug te vinden in een serie getiteld 'Helden van de geest'. Als daarmee verdienstelijk bedoeld wordt, ga ik wel akkoord, ofschoon zijn verdiensten naar

mijn gevoel allerminst op hetzelfde peil staan als de verdiensten van de grote mannen waaraan deze reeks verder is gewijd. Maar bij het woord 'held' denken we aan dapperheid en wanneer men de biografie, die van Helsdingen geeft, er op na slaat, dan is er van dapperheid niet zoveel te vinden. Dit in tegenstelling b.v. tot de figuur van Freud: wanneer deze een veelbelovende en reeds eervolle carrière in Wenen afbreekt voor zijn grote ontdekkingen, diens zelf-analyse, diens laatste levens-decennium waarin hij ondanks een onvoorstelbaar lijden doorgaat met zijn werk!

Of moeten wij van dapperheid spreken als Jung het voorzitterschap van de Duitse Vereniging voor Psychotherapie op zich neemt wanneer de joden eruit gezet zijn? Van Helsdingen wil deze fase bagatelliseren. Ten onrechte, naar mijn mening. Natuurlijk was Jung niet zonder meer pro-nazi, maar tegen de verwachtingen in, die men van een zo belangrijke figuur mag koesteren, zag hij niet helder in deze jaren. Onder zijn leiding werden telegrammen aan de Führer gezonden en artikelen gepubliceerd, waarin het nazisme hoogtij vierde. Hij deed dit waarschijnlijk om van de psychotherapie in Duitsland te redden wat er te redden viel, maar hij had moeten begrijpen dat onder dit regime niets te redden viel.

Hoe dan ook, een held, die op de bres stond voor vrijheid en voor de slachtoffers van het verfoeide regime, dat was hij niet. Ook al heeft hij Freud in een Duitse artsenvergadering dan wel eens verdedigd. Dit maakt het naar mijn mening ook vrijwel onmogelijk in hem een geestelijke leider te zien. Zijn leerlingen willen hem graag vereren als een voorganger die hun de weg wijst naar een nieuwe religie. Vandaar dat we in dit blad aandacht voor hem vragen en voor het boekje dat zijn werk behandelt. Met alle verschuldigde eerbied moet de schrijver dezer regelen echter zeggen: nee, daarin zie ik geen heil.

V. W. D. SCHENK

Dr. R. J. van Helsdingen: Jung. Uitgever Kruseman, Den Haag. Serie 'Helden van de geest'. Prijs f 2.25.

IK denk er ZO over

Over concilie en verdraagzaamheid 1

HET onderschrift van de redactie bij mijn artikel 'Concilie bracht veel beweging in de rooms-katholieke kerk' – Mens en Wereld van 25 december 1965 – heeft mij bevreemd omdat er niet zo vaak een redactioneel onderschrift onder een artikel wordt geplaatst. Ik heb er mijn stuk nog eens op na gelezen en was toen nog meer benieuwd naar het wat en waarom.

Ik ben dus – volgens de toelichting die u later gaf – onverdraagzaam en dat zou een dialoog met katholieken uitsluiten. Nu ben ik sinds maart van het vorige jaar medewerker aan De Bazuin, het weekblad van de Dominicanen. Ik was gevraagd om van tijd tot tijd als humanist een bijdrage te schrijven, omdat men in dat blad, behalve met de reformatorische christenen, ook graag met humanisten in dialoog wilde treden. Ik heb er sindsdien een zevental artikelen in geschreven waarmee de redactie zich zeer ingenomen toonde. Ik mocht schrijven wat ik maar wilde en ik heb van deze welwillendheid een fatsoenlijk maar vrijmoedig gebruik gemaakt. Eveneens in De Vragende Mens, waar mij een vrij lang artikel werd gevraagd over de vraag of 'vruchtbare dialoog mogelijk is'. Van een katholieke vriend (die van bolsjewiek tot lid van de R.K. Kerk is geworden, maar zich toch in de kerk nog bolsjewiek kan blijven voelen en die in de redactie van dat blad zit) kreeg ik een compliment over dat artikel. Bovendien heb ik het vorige najaar op uitnodiging van de paters Dominicanen te Tienen in België over het humanisme gesproken. Elk jaar ben ik voor eindexamens in het zuiden des lands en heb daar goede katholieke vrienden gemaakt, o.a. een geleerde pater-rector van een katholiek lyceum (college). Ik heb dus enige ervaring in de omgang met katholieken. Ik heb nog nooit het verwijt van onverdraagzaam naar mijn hoofd geslingerd gekregen. Daarvoor moest ik blijkaar wachten op een artikel in Mens en Wereld of liever, na een vraag om opheldering aan de hoofdredacteur, op een brief van deze.

Natuurlijk is het tragisch dat een instelling als de R.K. Kerk die zich inderdaad met goddelijk gezag bekleed aanmeldt in haar uitspraken over de moraal, terug moet wijken voor eisen van de 'wereld' van nu. Het gezagsverlies, dat de kerk

lijdt door op punten die volgens verlichte katholieken aan het geweten en inzicht van de gelovigen vrijgelaten moesten worden, wordt bijv. door Trimbos nadrukkelijk onderstreept. Dat de kerk in tal van zaken als een overleefd instituut oordeelt en handelt is de mening van menig katholiek. Wanneer zij dan als met goddelijk gezag spreekt, maakt dit de zaak nog ernstiger. En dat is tragisch, omdat juist dat wat zij niet wil gebeurt en wat zij wil niet gebeurt. En wanneer men spreekt van tragisch dan kan men dit slechts doen als men zich een weinig verplaatsen kan in de situatie van een gelovige, die moet aanzien dat de kerk op essentiële zaken verstek laat gaan en vasthoudt aan bij uitstek tijdelijke zaken, die zij met het gezag van haar goddelijke oorsprong vasthoudt uit angst. Het is die angst die vele katholieke gezagsdragers zo weifelmoedig maakt.

Ik ben er vast van overtuigd dat onder mijn katholieke vrienden niemand aanstoot zou nemen aan die laatste zin van mij.

U hebt ook bezwaar tegen mijn te negatieve oordeel over het concilie. Het positieve is samen te vatten in de zin boven het artikel, die wel de algemene indruk zal moeten weergeven. Inderdaad is het mijn mening dat het concilie zeer belangrijk is om het feit dat het gehouden is in deze twintigste eeuw. Veel positiefs is er niet uitgekomen in concreto. Lees daar de teleurgestelde katholieke auteurs maar op na.

O. Noordenbos

(De redactie komt nog nader op deze zaak terug).

Over concilie en verdraagzaamheid 2

IN het onderschrift bij het ingezonden stuk van de heer Thesing in M.&W. (22 januari) wordt de uitspraak van dr. O. Noordenbos in M.&W. (25 december), dat de r.k. kerk 'zich nog wel met goddelijk gezag bekleed aanmeldt', als getuigend van 'een grote mate van onverdraagzaamheid' aange-merkt. Dit is een aantijging aan het adres van dr. Noordenbos, die m.i. niet onweersproken mag blijven. Van het allereerste belang is hierbij de vraag of dr. N. hier een onwaarheid uitspreekt. Dat zegt u niet en het is ook trouwens niet zo. Als het echter een waarheid is – en het is er een als een koe en raakt overigens niet slechts de grondslag van de r.k. kerk maar van alle dogmatische godsdiensten – kan het uitspreken ervan geen onverdraagzaamheid zijn. In een discussie of in een oordeelvelling over een godsdienst mag de waarheid niet achterwege worden gelaten, ook als deze in sommiger oren onaangenaam zou klinken. Dat is een eis van *eerlijkheid* en zonder eerlijkheid is geen openhartige gedachtenwisseling mogelijk. Een deel van de waarheid weglaten om bepaalde gevoelens niet te kwetsen is, tegenover geestelijk volwassenen, of halfzacht of opportunistisch. Het verwijt aan dr. N. is dus onverdiend en ongegrond, maar bovendien vind ik het in dit geval onbehoorlijk. Hij is nl. als geen ander, gewend aan het polemiseren met rooms-katholieken en weet zeer goed wat hij wel en niet kan zeggen. Lang voordat de topfiguren van het H.V. aan zo'n gesprek dachten, was hij met rooms-katholieken in discussie, getuige het boekje 'Rooms gevaar of katholiek recht' van 1954, dat de polemiek van dr. N. met de rooms-katholieke dr. E. Brongersma weergeeft en waarin het geduld dat dr. N. opbrengt om de telkens weer langs de zijne gaande redeneringen van zijn opponent op te vangen, werkelijk bewonderenswaardig is. Nadien heeft dr. N. nog herhaaldelijk met rooms-katholieken gediscussieerd, thans werkt hij geregeld mee aan het r.k. blad 'De Bazuin' – op verzoek van de redactie van dat blad – zonder dat hem ooit onverdraagzaamheid is verweten.

J. Gerhard Rausch

AVONTUREN MET KINDEREN

'Hij is toch niet dom, waarom haalt hij dan zulke slechte cijfers?'

Een vraag die dikwijls aan de klasseleerkracht wordt gesteld door bezorgde ouders, die terecht de indruk hebben dat hun kind niet 'dom' is, maar die thuis komt met slechte cijfers voor vakken als lezen en taal...

Als het 'goed' is heeft de leerkracht zelf al gemerkt, dat er iets aan de hand is en heeft hij of zij de ouders verzocht eens te komen praten, want gelukkig weet de moderne onderwijzer 'leeszwakte' vrij snel te herkennen. En mocht hij aan zijn diagnose twijfelen, dan weet hij dat dralen fout is en zal hij de ouders adviseren de hulp van een bevoegde in te schakelen om eventuele leeszwakte en de mate er van vast te stellen.

Vroeger sprak men ook wel van woordblindheid, tegenwoordig doen termen als leeszwak of dyslectisch meer opgeld. Hoe het ook zij, alle termen zijn onvolledig en onjuist (er zijn zovele vormen van leeszwakte!), maar zij duiden een probleem aan dat veel verdriet om zich heen zaait.

Wat leert de ervaring ons omtrent het dyslectische kind? Wel, dat de meesten van hen een vertraagde lichamelijke en/of geestelijke ontwikkeling hebben, waardoor er vaak te vroeg bepaalde eisen aan hen worden gesteld (b.v. het met 't zesde jaar naar school gaan). Door de vertraagde ontwikkeling van de zintuigen, vooral van het scherp en gedetailleerd zien, blijkt dat ze de eerste klasleerstof veelal meteen al niet aan kunnen. Doen de moeilijkheden zich niet

zó dringend voor en gaat zo'n kind dan toch over naar een tweede klas, zij het met zwakke cijfers, dan slepen de problemen zich voort, tot het moment waarop ze doorbroken worden. De verlossing kan dan beginnen na een bezoek aan huis- of schoolarts, die het geval aan een kinderpsycholoog doorgeeft.

Naar mijn ervaring begint, als eenmaal vastgesteld is dat een kind inderdaad dyslectisch is, de ellende pas goed, want er zijn in ons land bijzonder weinig ervaren krachten die een diepgaande studie gemaakt hebben van deze ziekte en... therapie! Welgestelden zijn misschien in staat, als de betrokken kracht nog een uurtje over heeft, het kind de speciale lessen te laten volgen die hier nodig zijn. Een therapie waarbij men bovendien wel dient te beseffen, dat woordblindheid (om het zo nog maar eens te noemen) au fond niet te genezen is. Men kan het kind leren er mee te leven en het zoveel middelen in handen te geven dat zijn handicap zo min mogelijk voelbaar zal zijn.

Een eerste vereiste is: er zo snel mogelijk bij zijn, zelf grondig kennis te nemen van de problemen waarmee het kind te kampen heeft en in het milieu, door werkelijk meeleven het kind van grote morele steun zijn.

Belangstellenden raad ik als lectuur aan: 'Beelden en woordblindheid' van dr. Maria Krabbe en de serie taalboeken van Anneke Bulthuis-de Veer, speciaal met het oog op dit soort kinderen geschreven.

D. R.-E.

Nederlandse bedenkingen bij Weiss' 'Onderzoek'

DE opvoering van een semi-documentaire als 'Het onderzoek' (Die Ermittlung) van Peter Weiss buiten Duitslands grenzen stelt een regisseur voor grote problemen. Geldt in Duitsland onmiddellijk dat eigenlijk het publiek in de zaal mede terechtstaat – daar is het stuk op gecomponeerd – in Nederland gaat dat niet op dezelfde manier op. Het gevaar dreigt dus, dat dit stuk in ons land goeddeels zijn doel voorbij schiet en blijft hangen als 'alleen maar' een opsomming van de afgrijselijkheden van het nazi-concentratiekamp.

De erkenning dat deze verschrikkingen zich hebben afgespeeld in Duitsland kost ons, Nederlanders, geen moeite. Het kan de grote verdienste van 'Het onderzoek' zijn, dat het ook 't Duitse publiek tot die erkenning heeft gebracht. Dat betekent daar heel wat meer, want het betreft òf het besef dat men er zelf aan medeschuldig is, òf dat zijn ouders er aan medeschuldig zijn. Omdat pas van zo'n erkenning uit genezing denkbaar is, is het stuk in Duitsland waarschijnlijk heel belangrijk. Men is daar vanuit het besef van medeverantwoordelijkheid gewaarschuwd voor de vernietigende krachten in het eigen volk, in zichzelf ook.

Wanneer wij een dergelijke waarschuwing zouden moeten ondergaan, kan dat alleen wanneer de problematiek van het stuk over de grenzen heen zou worden getrokken. Dan zou de waarde van dit stuk moeten zijn het besef dat in principe iets dergelijks mogelijk is bij niet-Duitsers. En de belangrijke conclusie zou dan bijvoorbeeld kunnen zijn, dat in de eerste plaats hij, of een staat, misdadig handelt, die mensen in een situatie brengt waarin ze alleen nog maar op de primitiefste manier kunnen reageren, als ze hechten aan lijfsbehoud. Die situatie hoeft niet per se een 'Lager' te zijn. Oorlog valt er ook onder en, even verder, elke verhouding, of situatie, tussen mensen, of het nu een huwelijk betreft of de positie van een chef t.o.v. zijn mindere: de mens is in staat de medemens verschrikkelijke dingen aan te doen.

Helaas, in dit actuele geval kan die waarschuwendende tendens van 'Het onderzoek' in geen geval meer opgaan voor wie zelf in de kampen geweest is, hetzij als beul hetzij als slachtoffer. Hun gemeenzame tragiek is dat ze zich nimmer meer zullen kunnen losmaken van hun ervaringen. Ze zullen er mee moeten zien verder te leven. Elke theorie, elk woord, is gezever tegenover de werkelijkheid die zij hebben meegemaakt.

Maar ook de anderen – buiten Duitsland –

Lezingen voor de radio

Zondag 6 febr. VARA 9.45 uur: J. de Tempe 'Het humanisme, een levensbeschouwing voor de moderne tijd'.

Zondag 13 febr. VARA 9.45 uur: G. Stuiving: 'Uit humanistisch oogpunt'.

Zondag 20 febr. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag 'Wat bezielt ze toch?'

TELEVISIE

Dinsdag 15 febr. VARA: Actueel humanisme, een televisie-uitzending in samenwerking met de VARA (Ned. I). Voor aanvangstijd: zie programmatbladen.

kunnen die hogere lering – 'waartoe de mens in staat is' – niet trekken uit 'Het onderzoek'. Het stuk lijdt daartoe teveel aan de tekortkoming die nu eenmaal elke reportage heeft tegenover de werkelijkheid. Wat we in de opvoering van de Nederlandse Comedie te zien krijgen, is geen toneel: het is een weloverwogen gecomponeerde opsomming van feitelijkheden. Maar het griezelige is dat men pas geraakt wordt door de woorden uit het Auschwitzproces wanneer een goede acteur ze zegt. Dus, wanneer het toneel-effect meespeelt. Dit staat ongetwijfeld in tegenstelling tot het Auschwitzproces zelf, waar in ieder geval mensen stonden te praten over wier bestaan men niet behoefde te twijfelen: ze stonden er gewoon, verdachten en getuigen, ze hoefden niet te acteren.

Toch is zelfs dit proces, na twintig jaar, nog maar slap aftreksel van de onvoorstelbare werkelijkheid. 'Die Ermittlung' is dus een aftreksel van een aftreksel.

HET lijkt me dat regisseur Peter Palitzsch wel gezocht heeft naar openingen om van dit stuk toch een waarschuwing te doen uitgaan tot een niet-Duits volk met een geheel eigen aard. Door de ingehouden speeltrant voorkwam hij dat de Nederlander er zich van kon afmaken door de brallende Duitse verdachten eenvoudig schuldig te verklaren. En in sommige opzichten was hij er kennelijk op uit om het verschil tussen beul en slachtoffer te vervagen. Bij lezing vindt men dit zeer belangrijke element zeker terug. En het moge ons tot lering strekken dat wie zich via enig baantje staande wist te houden in deze hel, onherroepelijk deel ging uitmaken van 'het systeem'. Dat, terugvertaald in onze normale maatschappij, kan best stof tot overdenking verschaffen... Daar ligt dus inderdaad schijnbaar een kans om het vraagstuk op diepere gronden aan de orde te stellen, zodat het ons allemaal aangaat.

Maar mag men van ons verwachten, die de werkelijkheid (al is het maar via via en in fracties) uit slachtoffers in *onze eigen omgeving* kennen, dat wij een dergelijke gelijkstelling van beul en offer zouden kunnen opbrengen? De slachtoffers voorzover ze het overleefden, zijn al ruimschoots genoeg verdoemd!

Zo zijn er bedenkingen bij de vertoning van dit stuk in ons land. Er mogen ook bezwaren geuit worden tegen de bekortingen, die niet zelden de heel erge, plastische details betroffen. Immers, aan dit stuk is de faam verkleefd van 'tot de bodem' te gaan. Dat is nooit waar, natuurlijk, maar in deze vertoning is het helemaal niet waar. De vrees is een beetje gerechtvaardigd dat het publiek na het zien van 'Het onderzoek' meent schoon schip gemaakt te hebben. Terwijl het duidelijk zou moeten zijn dat dit hoogstens een eerste, inlichtend begin is in een ontwikkeling van de mensheid waaruit de gebeurtenissen in Hitler-Duitsland niet meer weg te denken zijn.

Het toneel heeft een kans tot die ontwikkeling bij te dragen. Maar dan ook ècht als toneel, dat afziet van concurrentiepogingen met de werkelijkheid (die alleen maar verzwakt kan worden). Een 'verzonnen' stuk als Arthur Millers 'Incident in Vichy' heeft op die manier meer waarde dan 'Het onderzoek'. En andere stukken

Aurora

heeft nu ook
een groeiende
verzekering
voor uitvaartkosten

Deze "Aurora-groep" is een verzekering waarbij het aanvankelijk verzekerde bedrag met 2% per jaar stijgt, terwijl de premie onveranderlijk is.

Vraagt inlichtingen
bij

n.v. Levensverzekeringsmaatschappij

Aurora

Stadhouderskade 1a, Amsterdam

van moderne schrijvers die demonstreren hoe ver mensen kunnen gaan in hun onderlinge verhoudingen, zijn eveneens belangrijker.

'Het onderzoek' schiet daarin tekort, omdat het geen toneel is en het ook beslist geen toneel zou mogen zijn. Vandaar dat ik die bespeurbare emotioneerde reactie van de zaal, zodra een goed acteur maar even zijn tekst 'speelde', griezelig noemde. Ik besef dat ik met deze bespreking eigenlijk bezig ben om aan 'Het onderzoek' toch nog zijn zin te geven... Want dit stuk is tenslotte de aanleiding tot deze overdenkingen. Hoe het ook zij, het komt me voor dat het zinniger is op deze manier over deze voorstelling te schrijven dan op de geijkte manier in te gaan op spelprestaties, etc.

ADRI LAAN

WINKLER

De Mens, brug tussen twee werelden

De auteur, arts en psychiater in New York, beschrijft helder en praktisch de mogelijkheden voor de moderne mens om langs de weg van het bewustzijn en de zelfkennis tot evenwicht en harmonie te komen.

f 8,90

BART
LANDHEER

Beeld van de Toekomst

Een oorspronkelijke en controversiële kijk

f 8,90

DENIS DE
ROUGEMONT

Als Uzelf

Spanning tussen religie en erotiek in het Westen; het Ik in Oost en West

f 9,50

LEMNISCAAT

verkrijgbaar in de boekhandel

ANNONCES

Biedt zich aan: dame, huishoudster, leeftijd 66 jaar. Bij heer alleen. Liefst bungalow met centrale verwarming. Brieven onder no. 1 aan bureau M. en W.

Wed., 60 jaar, lid H.V. Amsterdam met interesse in muziek, lectuur en zakelijke gesprekken, zoekt voor de zondagen en andere vrije dagen, gezelschap van een heer, zelfde leeftijd, ook humanist. Brieven onder no. 2 aan bureau M. en W.

het wonder

samengesteld door:

Drs. D. Braun O.F.M., P. N. Kruyswijk, Prof. Dr. G. A. Lindenboom, Ds. G. van Loenen, J. J. C. Marlet, zenuwarts, Drs. J. G. van der Ploeg, Dr. D. H. Prins, Prof. Mag. Dr. E. C. F. A. Schillebeeckx O.P., Ds. P. Simoons, Dr. I. Vijlbrief, Drs. J. A. M. Weterman.

(Uitgave N.G.C. no. 26)

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 26.

HOMOSEXUALITEIT

samengesteld door Dr. C. van Ende Boas, Drs. P. J. F. Dupuis, Mr. B. W. van Houten, Drs. A. G. van Omme, Drs. A. F. C. Overing, J. Reehorst, Dr. S. J. Ridderbos, Prof. Drs. J. H. A. Vermeulen, P. W. van der Vliet, Dr. J. J. A. Vollebergh en Dr. R. Zijlstra. Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 31.

ECHT EN ONECHT IN GELOOF EN ONGELOOF 3e DRUK

T. T. ten Have

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 0,95 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding uitgave nr. 6501.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

voor wetenschap en cultuur,

wil een blad zijn voor de verdieping van de humanistische overtuiging

In het maartnummer o.a.

P. de Jong: Een randchristen over het H.V.
J. M. M. de Valk: Waarom ik mij geen zorgen maak over de humanisten.
P. Spigt: Drie kanten van humanisme.

Abonnementsprijs:

f 9,50 per jaar (voor donateurs en de contribuanten van Socrates en voor studenten f 8.— per jaar).
Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

HUMANISTISCHE STICHTING

SOCRATES

Postbus 114, Utrecht

Giro 58 22 93

Binnenkort verschijnt de brochure

INVLOEDRIJEN

Deze brochure bevat een verzameling van reeds gepubliceerde artikelen in het Woord van de Week over enkele belangrijke figuren, die, in de loop der eeuwen, de humanistische gedachten naar voren hebben gebracht. De uitgave is verlucht met foto's en tekeningen.

U kunt deze bestellen door storting of overschrijving van f 4,75 op postrekening nummer 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,— per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.